

**NOTINCH OILALAR YUZAGA KELISHINING
PSIXOLOGIK OMILLARI VA ULARNI KORREKSIYA
QILISH MEXANIZMLARI**

Nishonboyev Sherbek Oybek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20722616>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada notinch oilalar yuzaga kelishining asosiy psixologik omillari, er-xotin o'rtasidagi shaxslararo munosabatlar inqirozi va ularning farzand psixikasiga salbiy ta'siri kompleks tahlil qilingan. Oilaviy nizolarning kelib chiqishida emotsional yetukmaslik, kommunikativ to'siqlar, addiktiv xulq-atvor (ichkilikbozlik, qimorbozlik) hamda bolalikdagi psixotravmalarning (transgeneratsion uzatish) o'rni ilmiy asoslangan. Muammoni hal etishda xorijiy davlatlar, xususan, Skandinaviya mamlakatlari, AQSh va Germaniyaning oilaviy mediativ va psixoterapevtik tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari va mahalla institutining profilaktik faoliyatini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: notinch oila, psixologik inqiroz, emotsional yetukmaslik, oilaviy nizo, addiktiv xulq-atvor, profilaktika, xorij tajribasi, oila psixologiyasi.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ основных психологических факторов возникновения неблагополучных семей, кризиса межличностных отношений между супругами и их негативного влияния на психику ребенка. Научно обоснована роль эмоциональной незрелости, коммуникативных барьеров, аддиктивного поведения (алкоголизм, лудомания) и детских психотравм (трансгенерационная передача) в возникновении семейных конфликтов. В решении проблемы изучен передовой зарубежный опыт Скандинавских стран, США и Германии в сфере семейной медиации и

Contact: 99 826 99 56

психотерапии, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию профилактической деятельности органов внутренних дел и института махалли Республики Узбекистан.

Ключевые слова: неблагополучная семья, психологический кризис, эмоциональная незрелость, семейный конфликт, аддиктивное поведение, профилактика, зарубежный опыт, психология семьи.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the main psychological factors in the emergence of dysfunctional families, the crisis of interpersonal relations between spouses, and their negative impact on the child's psyche. The role of emotional immaturity, communicative barriers, addictive behavior (alcoholism, gambling), and childhood psychotraumas (transgenerational transmission) in the emergence of family conflicts is scientifically substantiated. In solving the problem, the advanced foreign experience of Scandinavian countries, the USA, and Germany in the field of family mediation and psychotherapy was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed to improve the preventive activities of the internal affairs bodies and the mahalla institute of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: dysfunctional family, psychological crisis, emotional immaturity, family conflict, addictive behavior, prevention, foreign experience, family psychology.

Oila — jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, shaxsning ijtimoiy, ma'naviy va psixologik jihatdan shakllanishida beqiyos ahamiyatga ega. Biroq, turli ijtimoiy-iqtisodiy va, eng asosiysi, **psixologik sabablarga ko'ra** ba'zi oilalarda munosabatlar inqirozga yuz tutadi va ular "notinch oilalar" toifasiga o'tadi. Notinch oila deganda faqatgina moddiy jihatdan qiynalgan yoki huquqbuzarlik sodir etilgan oila emas, balki er-xotin va farzandlar o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch va emotsional iliqlik yo'qolgan, doimiy ziddiyatlar hukm suradigan muhit tushuniladi.

Ichki ishlar organlari, xususan, huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari amaliyotida notinch oilalar bilan ishlash asosan sodir bo'lgan nizo (janjal, tan jarohati yetkazish) oqibatlarini bartaraf etishga qaratiladi. Vaholanki, janjalning asl ildizi chuqur psixologik omillarga borib taqaladi. Ushbu omillarni o'rganish va ularga barvaqt tashxis qo'yish oilaviy zo'ravonlik va voyaga yetmaganlar o'rtasidagi jinoyatchilikning oldini olishning eng samarali yo'lidir.

Oilaviy munosabatlarning buzilishiga olib keluvchi psixologik omillarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

- **Emotsional yetukmaslik va egotsentrizm:** Oilada er yoki xotinning psixologik jihatdan yetuk emasligi eng katta muammolardan biridir. Egotsentrik (faqat o'zini o'ylaydigan) shaxslar oilaviy hayotda murosa qilishni, o'z xatolarini tan olishni va juftining ehtiyojlarini his etishni bilmaydilar. Ular doimo o'z xohish-istaklarining birinchi o'rinda bo'lishini talab qiladilar, bu esa tez-tez kelishmovchiliklarga olib keladi.
- **Kommunikativ to'siqlar (Muloqot madaniyatining yo'qligi):** Sog'lom oilada ziddiyatlar konstruktiv muloqot orqali hal etiladi. Notinch oilalarda esa muloqot "ayblovchi" xarakterga ega bo'ladi. Er-xotin bir-birini tinglash o'rniga, doimiy tanqid, tahdid va kamsitishlardan foydalanadi. Natijada ruhiy masofa uzoqlashib, emotsional begonalashuv yuzaga keladi.
- **Addiktiv xulq-atvor va kodependensiya (tobelik):** Oila a'zolaridan birining alkogolizm, giyohvandlik yoki qimorbozlik (ludomaniya) ga ruju qo'yishi butun oila psixikasini barbod qiladi. Bunday holatda ikkinchi tomon (masalan, ayol) ko'pincha "kodependent" (ham-tobe) holatiga tushib qoladi — u doim qo'rquvda, jabrdiydalik hissida yashaydi va vaziyatni o'zgartirishga o'zida ruhiy kuch topa olmaydi.
- **Transgeneratsion (avlodlararo) psixotravmalar:** Ko'pgina psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z bolaligida oilaviy zo'ravonlik, doimiy janjal va mehrsizlik muhitida katta bo'lgan shaxslar kelajakda o'z oilalarida ham xuddi shu "destruktiv (vzg'uvchi) ssenariy"ni beixtiyor takrorlaydilar.

Notinch oiladagi psixologik inqirozdan eng ko‘p zarar ko‘radigan qatlam — bu bolalardir. Doimiy stress ostida yashaydigan bolalarda quyidagi xulq-atvor o‘zgarishlari kuzatiladi:

1. **Nevrotik holatlar va qo‘rquv:** Bola doim ota-onasining janjallashib qolishini kutib, xavotirda yashaydi. Bu uning uyqusining buzilishi, duduqlanish yoki enurez kabi kasalliklarni keltirib chiqaradi.

2. **Agressivlik va deviant xulq-atvor:** Uyda o‘zini himoyasiz sezgan bola ko‘chada yoki maktabda boshqalarga tajovuzkor munosabatda bo‘la boshlaydi (bulling). Balog‘at yoshida esa notinch muhitdan qochib, turli jinoyat ko‘chalariga yoki yot oqimlarga kirib ketish xavfi ortadi.

Rivojlangan davlatlarda notinch oilalar bilan ishlashda bevosita psixologik-terapevtik yondashuv ustuvorlik qiladi:

- **Skandinaviya davlatlari (Shvetsiya, Norvegiya):** Bu davlatlarda oilaviy muammolarga barvaqt aralashuvchi "Oila markazlari" (Family Centers) mavjud. Er-xotin o‘rtasida janjal boshlanganda, politsiya ularni to‘g‘ridan-to‘g‘ri sudga emas, balki **Majburiy oilaviy mediatsiya (psixologik yarashtiruv)** ga yuboradi. Agar janjal farzandlar oldida yuz bersa, bu bolaga nisbatan psixologik zo‘ravonlik sifatida qattiq baholanadi.

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQShda oilaviy janjal ko‘targan shaxslarga nisbatan sud qarori bilan qamoq jazosi yoki jarimadan tashqari, "**Anger Management**" (G‘azabni boshqarish) bo‘yicha majburiy psixologik kurslarga qatnashish majburiyati yuklatiladi. Shaxs o‘zining destruktiv hissiyotlarini boshqarishni o‘rganmaguncha uning jamiyat uchun xavfi saqlanib qoladi deb hisoblanadi.

- **Germaniya:** Germaniyaning **Jugendamt** (Yoshlar ishlari bo‘yicha idora) tashkiloti nafaqat huquqiy, balki kuchli psixologik tuzilma hisoblanadi. Oilada munosabatlar yomonlashsa, davlat hisobidan oilaga "Tizimli oila psixoterapevti"

biriktiriladi. Uning vazifasi oilani saqlab qolish va ota-onalarga bolaga to'g'ri muomala qilishni o'rgatishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasida notinch oilalarni sog'lomlashtirish va oilaviy huquqbuzarliklarning psixologik profilaktikasini takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, FHDYo organlarida nikohlanuvchi shaxslar uchun mo'ljallangan o'quv kurslari tarkibida tibbiy ko'rik bilan bir qatorda, ixtiyoriy-tavsiyaviy xarakterga ega bo'lgan **"Oilaviy psixologik test va maslahat"** tizimini joriy etish. Yoshlarning bir-biriga psixologik mosligini va inqirozli vaziyatlarga tayyorgarligini oldindan tahlil qilish kelgusidagi ajrimlar va janjallarning qisqarishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, Mahalla huquq-tartibot maskanlarida profilaktika inspektori va xotin-qizlar masalalari bo'yicha inspektorlar faoliyatini bevosita qo'llab-quvvatlash uchun har bir tumanda kamida bitta **"Oila va krizis psixologi" shtatini** (yoki doimiy hamkorlik mexanizmini) joriy etish. Qonunbuzarni faqatgina Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks bilan jazolabgina qolmay, majburiy tartibda g'azabni boshqarish va oilaviy konfliktologiya suhbatlariga jalb qilish lozim.

Uchinchidan, Addiktiv xulq-atvor (ichkilik, qimor o'yinlariga tobelik) orqali oilasini notinch holatga keltirayotgan shaxslarni tibbiy davolash bilan birga, ularning oila a'zolari bilan ishlaydigan **"Kodependensiyadan (ham-tobelikdan) xalos bo'lish"** bo'yicha anonim raqamli psixologik yordam platformalarini (Telegram-botlar, maxsus ishonch telefonlari) ishga tushirish.

Xulosa qilib aytganda, notinch oila — jamiyat vujudidagi og'riqli nuqtadir. Uni davolashda faqat yuridik yoki iqtisodiy choralar bilan cheklanib bo'lmaydi. Inson qalbini, uning ruhiyatidagi chigalliklarni va emotsional bo'shliqlarni tushunib, to'g'ri psixologik yordam ko'rsatilgandagina jamiyatda sog'lom, tinch va barkamol oilalar soni ortadi, bu esa bevosita osoyishtalik kafolatiga aylanadi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – Elektron resurs: <https://lex.uz>.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni. 02.09.2019 yildagi O‘RQ-561-son.
3. Shoumarov G‘.B. "Oila psixologiyasi". Darslik. – Toshkent: "Sharq", 2010.
4. Karimova V.M. "Oila psixologiyasi". O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2008.
5. Minuchin, S. "Families and Family Therapy". Harvard University Press, 1974.
6. Satir, V. "Conjoint Family Therapy". Science and Behavior Books, 1983.
7. Babcock, J. C., et al. "Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment" (Anger Management in the USA). Clinical Psychology Review, 2004.

